

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ  
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА  
ІНСТИТУТ НАРОДОЗНАВСТВА

**БУЛАЧЕК ВОЛОДИМИР РОМАНОВИЧ**

УДК 94(477)«1842/1932»(092)

**ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ  
ЮЛІАНА РОМАНЧУКА (1842–1932)**

Спеціальність: 07.00.01 – Історія України

АВТОРЕФЕРАТ  
дисертації на здобуття наукового  
ступеня кандидата історичних наук

Львів – 2011

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Центрі дослідження українсько-польських відносин Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

- Науковий керівник:** доктор історичних наук, професор  
**Литвин Микола Романович**,  
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,  
в. о. директора, керівник Центру дослідження українсько-польських відносин
- Офіційні опоненти:** доктор історичних наук  
**Шкраб'юк Петро Васильович**  
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,  
старший науковий співробітник відділу нової історії
- кандидат історичних наук, доцент  
**Райківський Ігор Ярославович**,  
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника,  
завідувач кафедри історії України

Захист відбудеться «29» березня 2011 р. о 17 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.222.01 в Інституті українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України та Інституті народознавства НАН України (79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4).

Автореферат розіслано «28» лютого 2011 року.

Вчений секретар  
спеціалізованої вченої ради

Середа О.В.

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми дослідження.** Ім'я Юліана Семеновича Романчука широко відоме не тільки серед професійного кола істориків, але й правників і політологів. Без згадки про нього неможливе будь-яке дослідження з історії України другої половини XIX – початку XX ст. Будучи головою Народної Ради, Української національно-демократичної партії (УНДП), українських представництв у Галицькому сеймі та Державній раді у Відні, співзасновником більшості українських громадських організацій, Ю. Романчук здобув незаперечний авторитет і статус політичного лідера серед доволі жорсткого конкурентного середовища української політичної еліти Галичини кінця XIX – початку XX ст. Усе ж, незважаючи на такі заслуги і безумовний інтерес істориків до цієї непересічної постаті, його громадсько-політична діяльність ще не стала об'єктом ґрунтовного наукового дослідження.

Ю. Романчук – представник нового покоління української світської інтелігенції в Галичині, яка на зламі XIX–XX ст. керувала українським національним рухом. Він діяв у непростих політичних умовах, коли галицькому суспільству, яке перебувало у правовому полі конституційної Австро-Угорської монархії, доводилося прискореними темпами долати відставання у всіх сферах соціально-політичного і національно-культурного життя від сусідніх народів. У цей же час відбувалася стрімка модернізація українського національного руху, утвердження національної свідомості серед широких верств населення. З урахуванням нових суспільних реалій формувалися українсько-польські відносини. Тому вивчення громадсько-політичної біографії Ю. Романчука дозволить з'ясувати процес формування української національно-політичної еліти, особливості тогочасної парламентської діяльності, партійної структуризації суспільства, інституціоналізації соціально-економічної та культурної сфери, утвердження ідей української державності та соборності.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертаційне дослідження виконане в рамках науково-дослідної теми «Українсько-польські взаємини в контексті європейської історії: роль історичної спадщини у формуванні сучасних культурних і політичних пріоритетів України і Польщі» (номер державної реєстрації 01074U005411) Центру дослідження українсько-польських відносин Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

**Мета дисертації** – проаналізувати місце і роль Ю. Романчука в політичній історії України наприкінці XIX – першій третині XX ст., основні напрями його громадсько-політичної діяльності.

Дисертант поставив перед собою **завдання** дослідити:

- 1) стан наукової розробки проблеми та її джерельну базу;
- 2) формування світогляду Ю. Романчука;
- 3) основні напрями громадської діяльності в національно-культурних організаціях, видавничій сфері;
- 4) етапи формування політичної кар'єри від лідера Народної Ради до голови Народного комітету УНДП, голови Української парламентської репрезентації;
- 5) парламентську діяльність політика у Галицькому крайовому сеймі, Державній раді, його роль у представництві інтересів українців у міжнаціональних контактах і переговорах з австрійським урядом;
- 6) участь у визвольних змаганнях українців у роки Першої світової війни, Української революції та політичному житті Західної України в 1920-і рр.

**Об'єкт дослідження** – громадсько-політична діяльність Ю. Романчука в другій половині XIX ст. – першій третині XX ст. у контексті суспільно-політичних процесів тогочасної Галичини, міжнаціональних, насамперед українсько-польських, відносин.

**Предмет дослідження** – формування політичних поглядів Ю. Романчука, його кар'єра як політичного лідера, парламентська діяльність, робота в національно-культурних та економічних інституціях, видавничій та публіцистичних сферах, роль у визвольних змаганнях 1914–1923 рр.

**Хронологічні рамки дослідження** охоплюють період життя і діяльності Ю. Романчука (друга половина XIX – перша третина XX ст.).

**Методологічною основою** дисертаційного дослідження стали принципи історизму та наукової об'єктивності, системності, всебічності. Використано також загальнонаукові та спеціально наукові методи дослідження: аналіз, синтез, системно-структурний підхід, біографічний, логічний, проблемно-хронологічний, історико-ситуаційний, порівняльний методи.

**Наукова новизна** дисертації полягає в тому, що вона є першим в українській історіографії комплексним та узагальнюючим дослідженням громадсько-політичної діяльності Ю. Романчука в другій половині ХІХ – першій третині ХХ ст. Його різнобічна діяльність розглядається в контексті реалізації українською елітою програми політичного зміцнення українського національного руху. Політика депутатів-українців у Галицькому сеймі й Віденському парламенті проаналізована під кутом зору реалізації програмних цілей українства в Австро-Угорській імперії.

**Практичне значення** роботи визначається можливостями використання її результатів для підготовки узагальнюючих праць, підручників і науково-методичних посібників з історії українського національного руху, політичної думки та формування національно-політичної еліти, а також у викладацькій практиці.

**Апробація результатів дисертації.** Основні положення наукової роботи апробовані на засіданні Центру дослідження українсько-польських відносин Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Результати дослідження були викладені у виступах на наукових конференціях: «Українсько-польсько-білоруське сусідство ХХ ст. (Дрогобич, 2008); міжнародній науковій конференції, присвяченій 90-річчю ЗУНР (Львів – Івано-Франківськ – Чернівці, 2008); «Українська державність: історія і сучасність» (Маріуполь, 2008); «Український національно-визвольний рух у ХХ ст.» (Івано-Франківськ, 2010).

**Структура дисертації.** Дослідження побудоване за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Обсяг основного тексту дисертації – 169 сторінок, перелік джерел та літератури становить 371 позицію.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету й завдання, наукову новизну і практичне значення дослідження, його хронологічні та територіальні межі.

У першому розділі **«Історіографія і джерела»** розглядається історіографія обраної проблеми та джерельна база дослідження.

В українській і зарубіжній історіографії відсутні ґрунтовні дослідження, присвячені громадсько-політичній діяльності Ю. Романчука. Проведений аналіз історіографії дозволяє виділити три етапи дослідження окресленої проблеми: 1) праці сучасників Ю. Романчука; 2) дослідження радянських науковців; 3) публікації істориків, які опубліковані у період незалежності України.

Упродовж першого періоду загальна оцінка громадсько-політичної діяльності Ю. Романчука подана у публіцистичних працях сучасників – І. Франка, Ф. Федорціва, І. Крип'якевича, Д. Дорошенка та ін. Зокрема, у низці досліджень І. Франко охарактеризував його видавничу та публіцистичну роботу, високо оцінив збірники «Руської Письменності», відзначив, що Ю. Романчук належав «до найвидніших старших українофілів». І. Крип'якевич виокремив Ю. Романчука серед когорти політичних лідерів Галичини, зауважив, що він відзначався «політичною освітою, фаховим знанням у різних ділянках, практичним розумом, відвагою і рішучістю». Д. Дорошенко до заслуг Ю. Романчука перед українською громадськістю відніс боротьбу за встановлення у краї загального виборчого права на початку ХХ ст. Протилежну оцінку відомого політика подав Б. Магміт (Ф. Федорців). Автор підкреслив репрезентативність зовнішнього вигляду Ю. Романчука, проте закинув йому «охлялість і брак енергійних виступів у внутрі українського громадянства, на терені сойму і парламенту та перед урядом».

Історики радянської доби розглядали Ю. Романчука як «буржуазно-націоналістичного діяча», одного з лідерів народовців, організатора антинародної «нової ери». З цих причин постать відомого галицького діяча здебільшого ігнорувалася вітчизняними дослідниками. В таких умовах центр українознавчих досліджень перемістився закордон. Зауважимо, що особливістю публікацій,

які з'явилися після 1939 р. в еміграції, було те, що вони зазвичай ґрунтувалися не на архівних матеріалах і документах, які зберігалися в архівах УРСР, а на спогадах і мемуарах. У працях діаспорних науковців – І. Сохоцького, І. Витановича, М. Стахіва охарактеризовано основні віхи його політичної біографії.

Після відновлення незалежності України у 1991 р. посилювалося зацікавлення істориків процесами національного відродження кінця ХІХ – початку ХХ ст. Постать Ю. Романчука поступово виходить з тіні забуття. В узагальнюючих дослідженнях, наукових статтях, матеріалах наукових конференцій фрагментарно висвітлено різноманітні аспекти багатогранної громадсько-політичної біографії лідера українських національно-демократичних сил кінця ХІХ – початку ХХ ст. Значно менше уваги приділено його видавничій та публіцистичній праці.

Ю. Романчук упродовж багатьох років очолював УНДП, неодноразово обирався до складу вищого органу законодавчої влади Австро-Угорської монархії. Окреслені аспекти його громадсько-політичної діяльності частково відображені в узагальнюючих працях з історії України. Характеристика епохи та умов, у яких розпочинав громадську працю Ю. Романчук, подана у дослідженнях Я. Грицака, Л. Зашкільняка, К. Кондратюка, О. Сухого. Провідна роль націонал-демократії в західноукраїнському політичному русі та її консолідуючий вплив на суспільство розглянуті у десятому томі п'ятнадцятитомного академічного видання серії «Україна крізь віки».

Програмні цілі, форми та методи парламентської діяльності українських представництв у Галицькому сеймі та Державній раді, які очолював Ю. Романчук, українсько-польські взаємини другої половини ХІХ – початку ХХ ст., проаналізовано у працях О. Аркуші та М. Мудрого. Вплив відомого українського політика на формування ідеології народовців, Народної Ради з'ясовано у дослідженнях О. Середи і Б. Янишина. І. Чорноволом охарактеризовано роль Ю. Романчука в польсько-українській угоді 1890 р. («нова ера»), його діяльність у Галицькому сеймі в другій половині ХІХ ст. Передумови та заснування УНДП, становлення партійної структури, етапи формування української національно-демократичної доктрини, участь в цих процесах Ю. Романчука досліджено у наукових розвідках В. Расевича.

Боротьба Ю. Романчука за заснування українського університету у Львові розкрита у дослідженнях В. Качмара. Взаємини лідера націонал-демократів із членами Русько-української радикальної партії проаналізовані у розвідках П. Шкраб'юка, представниками соціал-демократичної партії (УСДП) – І. Райківського. Основні віхи життєвого шляху Ю. Романчука (діяльність в «Просвіті», парламентська праця) відтворено в однойменному дослідженні І. Дейчаківського. Окремі аспекти його державотворчої праці, освітянсько-просвітницької діяльності розглянуті В. Качканом. Перемовини К. Студинського і М. Грушевського щодо присудження звання членів-кореспондентів ВУАН низці науковців Західної України, зокрема Ю. Романчуку, проаналізовано у монографії О. Рубльова «Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1939)» (Київ, 2004).

Згадки про діяльність відомого галицького політика у товаристві «Просвіта» знаходимо у наукових працях І. Зуляка, В. Пашука, колективному дослідженні «Нарис історії «Просвіти» та ін. Вагомим внеском у дослідження національного руху українців другої половини ХІХ – поч. ХХ ст. відзначаються праці І. Васюти, О. Киричук, М. Литвина, С. Макарчука, О. Павлишина, Ф. Стебля та ін.

У сучасній польській історіографії діяльність Ю. Романчука привертала увагу дослідників з огляду на складні польсько-українські відносини у Галичині на початку ХХ ст. Одним із перших політичну діяльність Ю. Романчука охарактеризував І. Вінярський. У праці «Русини в Державній Раді 1907–1908» автор відобразив діяльність українських парламентарів, проаналізував їх переговори з австрійським урядом. Фрагментарну інформацію про відомого галицького політика знаходимо у працях Я. Грухали, А. Гізи, В. Лазуги, Ч. Партача, С. Гродзиського, Я. Мокляка та ін.

**Джерельну базу** дослідження склали неопубліковані архівні та опубліковані документи і матеріали. Основу дисертаційної роботи складають: 1) матеріали особистого фонду Ю. Романчука Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (

ЦДІАУЛ) (ф. 382), у якому переважають листи тогочасних громадсько-політичних діячів до Ю. Романчука; 2) матеріали державних установ Австро-Угорщини (фф. 146, 205, 392 та ін.), у яких зафіксовані декларації, заяви й запити українських депутатів до уряду; 3) фонди окремих українських інституцій (фф. 309, 348 та ін.), у яких працював Ю. Романчук; 4) особисті збірки тогочасних українських політичних і громадських діячів.

Незважаючи на певну тенденційність, особливу цінність становлять спогади сучасників Ю. Романчука – Л. Цегельського, К. Студинського, А. Чернецького, І. Макуха, І. Крип'якевича, Є. Олесницького, О. Барвінського, які розкривають окремі сторінки його діяльності упродовж 1914–1918 рр.

Політичні погляди Ю. Романчука, генезу польсько-українського конфлікту неможливо проаналізувати без залучення тогочасних періодичних видань. У друкованих органах народовської, а згодом націонал-демократичної течії (часописи «Правда», «Батьківщина», «Діло», «Свобода»), Ю. Романчук публікував статті на актуальні теми тогочасного політичного життя. У цих виданнях міститься чимало інформації про виборчі кампанії в Галичині, діяльність українського представництва в Галицькому сеймі та Державній раді у Відні, звіти про засідання Ширшого Народного комітету і з'їзди УНДП, перебіг народних віч тощо. Опубліковано чимало промов Ю. Романчука, а також звернення й заклики до населення, які він підписував як керівник УНДП.

Таким чином, огляд наукової літератури свідчить про те, що в українській і зарубіжній історичній науці немає комплексного дослідження, присвяченого Ю. Романчуку. Аналіз архівних та опублікованих документів і матеріалів у поєднанні з мемуарною літературою дав можливість всебічно дослідити його громадсько-політичну діяльність.

У другому розділі «**Громадська діяльність**» проаналізовано формування світоглядних орієнтирів Ю. Романчука, виокремлено його працю в українських національно-культурних товариствах та на редакційно-видавничій ниві.

Юліан Семенович Романчук народився 24 лютого 1842 р. у с. Крилос, біля Галича. Після закінчення парафіяльної школи продовжив навчання у Станиславівській гімназії, а у 1855 р. – Академічній гімназії м. Львова. У 1860 р. вступив до Львівського університету. Заробляв на життя репетиторством, співпрацював із редакцією газети «Слово». Прагнення долучитися до суспільно значимої громадсько-політичної праці привело Ю. Романчука до народовців. У 1863 р. він розпочав педагогічну діяльність у німецькій гімназії у Львові, згодом перейшов на роботу до української Академічної гімназії, де працював до 1900 р. Під керівництвом директора гімназії о. В. Ільницького Ю. Романчук почав складати шкільні підручники українською мовою, підготував до друку і видав «Руську читанку для четвертої класи народних шкіл», дві частини «Читанки для нищих середніх шкіл».

Ю. Романчук був активним членом «Просвіти» (з 1896 р. – голова), засновником «Учительської громади», залишив помітний слід у редакційно-видавничій сфері. Чимало зусиль відомий громадсько-політичний діяч віддав редакторській праці у газеті «Правда» (1873–1878 рр.). Наприкінці 1879 р. на власні кошти заснував часопис «Батьківщина» (згодом – «Свобода»), який редагував до 1887 р. У 1904 р. розпочав науково-популярне видання класиків української літератури «Руську Письменність», перейменовану після Першої світової війни на «Українське письменство». З ім'ям Ю. Романчука нерозривно пов'язана діяльність інших провідних національно-культурних інституцій Галичини, передусім – Українського педагогічного товариства, Товариства імені Шевченка у Львові.

Таким чином, крім парламентсько-політичної діяльності в законодавчих органах Галичини та Австро-Угорської імперії, значну увагу Ю. Романчук приділяв громадській роботі. Провідний діяч народовського табору виступив засновником низки українських національно-культурних організацій. Ю. Романчук підтримував тісні взаємини з українською інтелігенцією як Галичини, так і еміграції, що у поєднанні з виразними державницькими позиціями, організаторськими здібностями дозволило, починаючи з кінця ХІХ ст., перенести основні акценти з громадської роботи на політичну діяльність.

У третьому розділі «**Парламентська діяльність**» проаналізовано діяльність Ю. Романчука у Галицькому сеймі та вищому законодавчому органі Австро-Угорської імперії – Державній раді.

Парламентську діяльність Ю. Романчук розпочав після перемоги у виборчій кампанії 1883 р. до Галицького сейму в окрузі Калуш-Войнилів. У крайовому парламенті народовці і москвофіли об'єдналися у «Руський блок» на чолі з Ю. Романчуком, до якого увійшли дев'ять депутатів. В таких умовах навіть незначні поступки поляків в національно-культурній сфері (відкриття однієї української гімназії в Перемишлі), сприймалися українським політикумом як значна перемога. Малочисельність представництва українців у сеймі не дозволяла реалізувати політичну програму народовців.

К. Левицький зауважував, що «українську політику в тому періоді називали «професорською», бо представником її був професор Юліан Романчук». Зважаючи на безперспективність подальшого польсько-українського протистояння, основні зусилля лідер «Руського клубу» спрямував на пошук нових форм польсько-української співпраці. Підсумком тривалих двосторонніх переговорів став перехід у 1890 р. до політики «нової ери». Прикметно, що у цей період москвофіли називали народовців «романчукістами».

Політика «нової ери» була вагомим кроком у його політичній біографії. Основне значення угоди полягало в тому, що заява спричинила офіційне визнання австрійським урядом (вперше) і польським політичним табором (остаточно) ідеї окремішності й соборності української нації на офіційному рівні. Скликані народовцями віча у провінції ухвалювали резолюції про підтримку зміни політичного курсу, українські часописи друкували листи з подякою Ю. Романчукові.

Загальноукраїнський підтекст мали такі поступки на користь народовців: запровадження фонетичного правопису в систему державної освіти та місцевих інституцій державної влади; відкриття кафедри історії України у Львівському університеті; реформа Наукового товариства ім. Шевченка; поява українського додатку до урядового часопису «Gazeta Lwowska» – «Народна часопись». Істотне значення мало також відкриття української гімназії в Коломиї та урядова прихильність щодо національної страхової компанії «Дністер» та спортивного товариства «Сокіл».

Проблеми національно-культурного розвитку українського населення Галичини неодноразово порушувалися Ю. Романчуком у парламенті Австро-Угорської імперії. 7 вересня 1900 р. вищий законодавчий орган імперії був розпущений. Підсумки нових виборів залишилися невтішними для українців – депутатами обрано тільки вісім представників УНДП, які згуртувалися у «Руський клуб» (очолив Ю. Романчук). На думку сучасників, виборча боротьба була програна передусім «через надужиття і насильства властей, але й через те, що наші виборці в значній частині не виказали зрозуміння справи виборів і дали ся перетягнути на противну сторону». Згідно з ухвалами Ширшого народного комітету УНДП, депутати мали залишатися в опозиції до австрійського уряду, а основними вимогами українців упродовж наступних років залишалися: поділ Галичини на польську та українську частини; упорядкування мовної проблеми в напрямі урівноправлення української мови; заснування українського університету; запровадження загального рівного голосування, податкової реформи тощо.

Надзвичайною гостротою відзначалася виборча кампанія до Державної ради 1907 р. Проте її результати були позитивно сприйняті Ю. Романчуком, адже українці здобули 27 мандатів в Галичині і 5 – на Буковині. «Руський клуб» знову очолив Ю. Романчук. На засіданні 5 липня 1907 р. ухвалено програму дій українських послів. Клуб вирішив перебувати в опозиції до кожного уряду, який відмовлявся виконувати вимоги щодо самостійного розвитку українського народу. Під час виступів у Державній раді Ю. Романчук неодноразово наголошував на необхідності усунення куріальної системи сеймових виборів, вимагав запровадження загального, рівного, безпосереднього голосування на виборах до Крайового сейму. Своєю парламентською діяльністю Ю. Романчук здобув авторитет серед усіх парламентських груп австрійського парламенту, який обрав його у 1910 р. своїм віце-президентом. Надалі відомий політик, який перебував у достатньо солідному віці (69 років) та був обтяжений сімейними проблемами, поступово відійшов від активного політичного життя.

Таким чином, загострення польсько-українських відносин в Галичині на початку ХХ ст. вплинуло на парламентську діяльність Ю. Романчука. У столиці монархії він виступав своєрідним

адвокатом галицьких українців, послідовно втілював у життя основні вимоги більшості населення краю, якими, без сумніву, були: поділ Галичини; утворення руської секції Крайової шкільної Ради; заснування українського університету у Львові тощо. Парламентська діяльність Ю. Романчука базувалася на прагматизмі та пошуку оптимальних форм співпраці з представниками інших народів з метою добитися якнайбільших поступок для галицьких українців у національно-культурній сфері.

У четвертому розділі «**Організаційно-політична діяльність в УНДП**» охарактеризовано передумови утворення УНДП, внесок Ю. Романчука у розбудову партії.

Ю. Романчук виступив послідовним прихильником консолідації національних сил, що на зламі 1890-х рр. вилилося в утворення УНДП. Партія постала в результаті поступового відходу народовців від політики «нової ери» та їх зближення з радикалами. Проте консолідаційні заходи Ю. Романчука у 1894 р. не увінчалися успіхом, передусім, через внутрішньоорганізаційні суперечності в лавах РУРП.

Ідея утворення монолітної політичної партії була реалізована у 1899 р. Спільні наради членів виділу політичного товариства «Народна рада» та «Комітету львівських русинів» завершилися проведенням установчого з'їзду 26 грудня 1899 р., на якому проголошено про утворення УНДП на чолі з Ю. Романчуком. Після тривалих дебатів ухвалено програму, тактику, обрано керівні органи УНДП.

Лідер націонал-демократів пропагував ідею забезпечення основних конституційних свобод. Ю. Романчук уважав непорушним законом для цієї партії недоторканість приватної власності. В освітній сфері голова партії відстоював створення у селах і містах народних шкіл з українською мовою навчання; українських гімназій, реальних шкіл та учительських семінарій у найбільших містах Галичини; заснування у Львові українського університету. Водночас він активно підтримував пункт програми про утворення Крайової шкільної ради для української частини Галичини.

5 січня 1900 р. Народний Комітет УНДП виступив із своєю першою відозвою до народу, у якій зазначалося, що ідеалом УНДП «повинна бути незалежна Русь-Україна, в якій би всі частини нашої нації з'єдинилися в одну новочасну культурну державу...». Новоутворена партія підтримувала вимоги поділу існуючих крайових адміністративних установ на «окремі уряди і власті для руської частини Галичини з осідком у Львові», запровадження загального, таємного, безпосереднього права голосування та ліквідації курій тощо.

Діяльність УНДП наštовхнулася на критику низки відомих громадсько-політичних діячів, науковців, які закидали УНДП пасивність у боротьбі за вирішення українських проблем, передусім у національно-культурній та економічній сфері. Зокрема, соціал-демократи та студентська молодь критикували Ю. Романчука за нерішучість під час сільськогосподарського страйку 1902 р. У 1907 р. М. Грушевський розкритикував політику послів (зокрема Ю. Романчука) за пасивну тактику в парламенті, а також зайву дразливість щодо критичних оцінок преси та окремих представників громадськості.

Таким чином, на початку ХХ ст. Ю. Романчук уважав українців дозрілими для здійснення політичних перетворень в краї, відстоювання національних інтересів. Відомий політик очолив УНДП – політичну партію, що постала в результаті об'єднання народовців і радикалів.

У п'ятому розділі «**У національно-визвольному русі (1914–1920-і рр.)**» проаналізована громадсько-політична діяльність Ю. Романчука у роки Першої світової війни та міжвоєнний період ХХ ст.

Перша світова війна внесла істотні корективи в діяльність галицького політикуму. Наприкінці серпня 1914 р. всі українські політичні організації були змушені залишити Львів і переїхати до австрійської столиці, яка майже на два роки стала центром українського політичного життя. Уже на початку вересня 1914 р. українські парламентарі – Ю. Романчук, К. Левицький і М. Василько звернулися до уряду з проханням допомоги українським військовополоненим та біженцям. Згодом із цією ж метою утворено «Український комітет допомоги» на чолі з Ю. Романчуком.



В еміграції відомий політик здійснив низку заходів для згуртування українських політичних сил. Він був одним з ініціаторів створення Загальної Української Ради (ЗУР) 30 квітня 1915 р., став головою утвореної 8 листопада 1916 р. Української парламентської репрезентації (УПР), виконував роль «третейського судді» у випадку конфліктних ситуацій, зберігав вплив на провід УНДП.

Після повернення до Львова Ю. Романчук взяв активну участь в установчому з'їзді Української національної ради (УНРади) 18–19 жовтня 1918 р., був втаємничений у план листопадового зриву 1918 р., вітав перехід влади у повітах Східної Галичини до УНРади і Державного секретаріату Західно-Української Народної Республіки. Після відступу українського війська зі Львова 21 листопада 1918 р., проти ночі 12 грудня 1918 р., 76-літнього Ю. Романчука, разом з членами УНРади В. Бачинським, І. Куровцем і В. Старосольським було заарештовано і відправлено до табору для інтернованих у Домб'є (нині – Польща). Проте, завдяки енергійним заходам українських політиків, Ю. Романчука вдалося повернути до Львова.

Ухвала Ради послів держав Антанти від 14 березня 1923 р. про приєднання Східної Галичини до Польщі глибоко обурила Ю. Романчука, перекреслила надії на справедливе міжнародне розв'язання українського питання. 18 березня 1923 р. у Львові відбулася двадцятитисячна демонстрація, учасники якої висловили протест проти ганебного рішення представників західних держав. Цього ж дня на площі Св. Юра десять тисяч українців під проводом 82-річного Ю. Романчука склали присягу на вірність Українській державі, не визначаючи чинності цього міжнародного документу.

Упродовж 1923 – 1924 рр. Ю. Романчук співпрацював із Західноукраїнським товариством Ліги Націй (ЗУТЛН), чимало зусиль докладав до практичної реалізації об'єднання політичних партій Західної України. Він вітав створення 11 липня 1925 р. Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), незважаючи на похилий вік, був обраний до складу ЦК УНДО, згодом виступив співзасновником «Ради старих» («Ради сенаторів»).

Таким чином, незважаючи на те, що визвольні змагання українців першої чверті ХХ ст. завершилися поразкою, Ю. Романчук до останніх своїх днів зберігав відданість українській державі, проголошеній у 1918 р. Відійшовши від активного політичного життя у 20-х рр. ХХ ст., він не залишався осторонь чільних проблем національно-визвольного руху українського народу. Чимало організаційних зусиль доклав він для практичної реалізації об'єднання політичних партій Західної України, проте обтяжений немічністю та хворобами, він не завжди міг впливати на перебіг суспільно-політичних процесів у краї.

У **висновках** підведено підсумки проведеного дослідження, викладено основні його результати.

1. Юліан Романчук – представник нової генерації українських політиків Галичини, яка вийшла на історичну арену в останній чверті ХІХ ст. Основними чинниками формування його світогляду були: сімейне виховання в дусі національної свідомості, патріотизму, а також навчання в початкових народних школах у Дулібах та Стрию, Станиславівській та Львівській академічній гімназіях, Львівському університеті. Наполегливість та працьовитість молодого політика забезпечили йому авторитет та повагу серед відомих тогочасних громадсько-політичних діячів. Працюючи на педагогічній ниві як викладач тоді єдиної української середньої школи, проявив себе здібним педагогом, знавцем класичних мов.

2. Реалізуючи народовську концепцію «органічної праці», яка передбачала максимальне використання легальної діяльності для поступового піднесення матеріального і культурно-освітнього рівня народу, його національної свідомості, Ю. Романчук виступив засновником більшості національно-культурних та економічних громадських інституцій («Просвіта», Літературно-наукове товариство імені Шевченка (з 1892 р. – Наукове товариство імені Шевченка), Руське педагогічне товариство, «Зоря» та ін.). Відомий політик залишив помітний слід у редакційно-видавничій сфері української культури, чимало зусиль віддав редагуванню газети «Правда», редакцією якої керував з перервами в 1873–1878 рр. Наприкінці 1879 р. на власні кошти заснував у Львові першу політичну газету для народу –

«Батьківщина», виступив співзасновником газети «Діло» (1880) та журналу «Ruthenische Rundschau» у Відні (1903).

3. У ході інтегрування в політичну систему Австро-Угорщини очолювана Ю. Романчуком УНДП сприяла розбудові громадянського суспільства в краї. Провід партії не тільки розробляв конкретні реформи політичного характеру, але й виступав каталізатором суспільно-політичного життя, спрямовував своїх членів на реалізацію програмних цілей партії, зокрема утворення української автономії у складі імперії Габсбургів. Він підтримував і пропагував основні демократичні цінності: ідею запровадження в державі системи загального виборчого права (ліквідація курій і запровадження прямого, рівного і таємного голосування), забезпечення основних конституційних свобод – недоторканості особи і житла, свободи зборів і товариств, слова і преси, свободи віри і совісті. В освітній сфері відстоював створення у всіх селах і містах народних шкіл з українською мовою викладання; українських гімназій, учительських семінарій у найбільших містах Галичини; заснування у Львові українського університету; підтримував ідею утворення Крайової шкільної ради для української частини Галичини.

4. Будучи депутатом Галицького сейму (1883–1895), головою Руського клубу в сеймі (1889–1895), послом австрійського парламенту (1891–1897, 1901–1918), головою Української парламентської репрезентації (1901–1910, 1916–1917), віце-президентом австрійського парламенту (1910–1918), спрямовував свою парламентську діяльність на забезпечення і захист ідеї розв'язання політичних, соціально-економічних і культурно-освітніх інтересів українства в Австро-Угорщині. Промови, пропозиції, протести Ю. Романчука були професійно опрацьовані, що змушувало опонентів рахуватись з його аргументами. Його виступи на пленарних засіданнях, комісіях, запитах та інтерпеляції справляли значний резонанс на політичне життя Галичини та Австро-Угорщини загалом.

5. Вітаючи об'єднання національних сил краю у формі Головної Української Ради, очолюючи Український допомоговий комітет та Українську культурну Раду у Відні, Ю. Романчук схвалював федералістичний план розв'язання українського питання в межах Австро-Угорщини. Після розпаду імперії Габсбургів підтримав державотворчі процеси на західноукраїнських землях в 1918–1923 рр. (приведення до присяги Державного секретаріату ЗУНР, діяльність в Українській національній раді). У міжвоєнний період ХХ ст., займаючи неофіційну посаду старійшини українського політикуму Західної України, сприяв консолідаційним процесам в його середовищі, багато уваги надавав налагодженню взаємин краю із закордонним урядом ЗУНР. У середині 1920-х рр. підтримав ідею створення легальної центристської політичної сили краю – Українського національно-демократичного об'єднання.

### **СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

1. Булачек В. Юліан Романчук: громадсько-політична діяльність (1842–1932) / Володимир Булачек. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. – 176 с.
2. Булачек В. Юліан Романчук і «Просвіта» / Володимир Булачек // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 16: Ювілейний збірник на пошану Івана Патера. – Львів, 2008. – С. 437–445.
3. Булачек В. Взаємини Ю. Романчука і москвофілів у першій половині 1890-х рр. / Володимир Булачек // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 17: Українсько-польсько-білоруське сусідство: ХХ ст. – Львів, 2008. – С. 42–47.
4. Булачек В. Просвітня діяльність Юліана Романчука / Володимир Булачек // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 19: «Просвіта»: Оберіг незалежності і соборності України. – Львів, 2010. – С. 381–387.
5. Булачек В. Діяльність Юліана Романчука у Галицькому сеймі в 1880-х рр. / Володимир Булачек // Українська державність: історія і сучасність. Збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (28 листопада 2008 року). – Маріуполь, 2008. –

## АНОТАЦІЯ

**Булачек В. Громадсько-політична діяльність Юліана Романчука (1842–1932). –**

**Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Інститут народознавства НАН України. – Львів, 2011.

У дисертації на основі архівних та опублікованих джерел здійснено комплексне дослідження громадсько-політичної діяльності Юліана Романчука. Відтворено основні віхи його біографії, а саме наголошено на основних здобутках у Галицькому крайовому сеймі та Державній Раді Австро-Угорської імперії, охарактеризовано організаційно-політичну діяльність в УНДП, проаналізовано участь в національно-визвольних змаганнях 1914–1923 рр. Визначено місце Ю. Романчука в громадсько-політичному та національно-культурному житті Західної України в останній третині XIX – першій третині XX ст.

**Ключові слова:** Ю. Романчук, громадсько-політична діяльність, УНДП, Галицький сейм, Державна Рада, ЗУНР.

## АННОТАЦИЯ

**Булачек В. Общественно-политическая деятельность Юлиана Романчука (1842–1932).**

**– Рукопись.**

Диссертация на соискание научной степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины. Институт украиноведения им. И. Крипякевича НАН Украины; Институт народоведения НАН Украины. – Львов, 2011.

В диссертации проведено исследование политической и общественной деятельности Ю. Романчука – известного украинского парламентария, лидера Украинской национально-демократической партии, книгоиздателя, публициста. Впервые в украинской исторической науке анализируются становление и эволюция взглядов политика на главные проблемы украинского национального развития, влияние политических факторов на личную жизнь, взаимоотношения с известными общественно-политическими деятелями конца XIX – начала XX века.

Формирования общественно-политических взглядов Ю. Романчука проходило в то время, когда Галичина находилась в составе Австро-Венгерской империи, а главными требованиями украинцев конца XIX – начала XX века были: борьба за избирательную реформу, расширения украинского представительства в высших органах власти, открытие украинского университета. Ю. Романчук – один из основателей многих украинских национально-культурных и экономических институций, в частности общества «Просвита», Литературно-научного общества имени Шевченко (с 1892 г. – Научного общества им. Шевченко), Руського педагогического общества и др.

Значительное внимание уделено анализу партийной деятельности Ю. Романчука, а также его парламентской работе. Он возглавлял Украинскую парламентскую репрезентацию (1901–1910), был вице-президентом австрийского парламента (1910–1918), а также главой Народного комитета УНДП. Отстаивание идеи национальной самобытности украинского народа, защита национальных и социально-экономических свобод украинцев – основа его общественно-политической деятельности.

В годы национально-освободительного движения 1914–1923 гг. поддерживал идею государственной независимости Западной Украины, входил в состав Украинской Национальной Рады, приводил к присяге членов Государственного Секретариата ЗУНР. В 1920-х гг. он отошёл от активной политической деятельности, однако требовал выполнения Польшей международных обязательств, выступал за разрешение украинского вопроса мирным путем. Значительное внимание Ю. Романчук уделял улучшению отношений между эмиграционным правительством ЗУНР и украинскими политическими силами края.

**Ключевые слова:** Ю. Романчук, общественно-политическая деятельность, УНДП, Галицкий сейм, Государственный совет, ЗУНР.

#### ANNOTATION

**Bulachek V. Public and political activities of Yulian Romanchuk (1842 – 1932). – Manuscript.**

Dissertation for the academic degree of Candidate of Sciences in History, specialty 07.00.01 – History of Ukraine. Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine. – Lviv, 2011.

On the basis of archival and published sources the public and political activities of Yulian Romanchuk are studied in the dissertation. The main stages of his biography are reconstructed, in particular, his main achievements in the Galician provincial diet and Austrian State Council are highlighted, organizational and political activities in the Ukrainian National Democratic party are characterized, and his participation in the national-liberation struggle of 1914–1923 is analyzed. The author defines the role of Yulian Romanchuk in socio-political and national-cultural life of Western Ukraine in the last third of the nineteenth century and first third of the twentieth century.

**Key words:** Yu. Romanchuk, public and political activities, Ukrainian National Democratic Party, Galician Diet, State Council, Western Ukrainian National Republic.

